

šem kulturním prostoru Spousta akcentuje koncept produktivního vnímání, přeformulovaný autorskou licencí na vizuální myšlení ve smyslu schopnosti vytvářet ve vědomí nové vizuální vjemy a představy a jejich pomocí analyzovat a řešit různé problémové situace. Postupně přehledně terminologicky precizuje jednotlivé typy vizuálií. Tím si vytváří dobré teoretické předpolí pro hodnocení jejich gnozeologické hodnoty a poté prezentuje výčet psychologických funkcí vizuálií: stimulační, aktivizační, koncentrační, kognitivně-regulační, imaginativní, syntetizující, fixační, kreativizační a regenerační.

K sociologickým aspektům vizualizace přistupuje s tezí, že vizuálie jsou důležitým signifikantním ukazatelem společenského dění a aktuálního stavu společnosti. S tím nelze než souhlasit, přinejmenším z pohledu socializačních účinků. Z hlediska sociologického pak vizuálie podle Spousty plní funkce komunikační, orientační, regulační, humanizační, civilizační, selektivní, expresivní, identifikační, hodnotící, propagační a deklarativní. I zde je možné konstatovat, že uvedený výčet plně reflektuje fakt, že vizuálie jsou významným dílčím činitelem odrážejícím kulturní a estetické kvality přírodního a sociálního prostředí.

Starořímská moudrost „Dobře učí ten, kdo dobře člení“ je trefně voleným úvodním mottem kapitoly „Vizualizace jako pedagogický fenomén“. I zde jsou přehledně nastíněny relevantní (pedagogické a didaktické) hodnoty a funkce vizuálií: poznávací, vzdělávací, výchovné, transformující, explikativní, systematizační, informační, interpretační, akcelerační, rekapitulační, petrifikační, verifikační, demonstrativní, instruktivní, regulativní, facilitační, estetické. Přitom autor správně upozorňuje i na možná didaktická rizika schematické vizualizace, ke kterým přičítá zejména nadměrnou názornost brzdící rozvoj abstraktního myšlení, fixování mylných představ v důsledku chybně voleného vizuálního prostředku, odvádění pozornosti od práce s verbálním textem. Krátce: je třeba varovat před moderním analfabetismem tvořícím bariéru schopnosti vnímat svět v úplnosti a v širších souvislostech. Pro školu a učitele tak vyplývá nutnost ve zvýšené míře kultivovat žákovy dovednosti i cestou samostatného vytváření symbolických grafických zobrazení.

Bohatě tematicky členěný text se nevyhýbá ani náročné tematice kritérií výběru vizuálií v učebním procesu. V závěru teoretické části práce dovádí zkušený pedagog Vladimír Spousta skutečnost, že vizuální vnímání se stává nejrozšířenějším zdrojem interakce s prostředím, až do trpkého konstatování: „S lítostí však konstatujeme, že současná škola příliš neoplývá učiteli, kteří by tento druh vizualizačních prostředků systematicky využívali a k jejich vytváření své žáky provokovali.“ (s. 76) Druhá část je věnována vizualizaci konkrétních pedagogických problémů formou prezentace schémat, grafů a tabulek – rovným dílem z dílny autora, z prací oslovených odborníků a jednou třetinou z pera ostatních autorů.

Docent Vladimír Spousta vydává svoji další monografii na prahu vstupu do deváté dekády svého badatelsky nesmírně plodného života. S obdivuhodnou precizností a svěží čtivostí textu nás znovu přesvědčuje o nekompromisní snaze postihnout zkoumanou problematiku cestou respektu k řádu, promyšlené systematizaci a důrazu na přehlednost. Věcnost, budovaná na terminologicky přesných formulacích je umocňována důrazem na příčinné souvislosti a vedena snahou o mnohostrannou didaktickou využitelnost. Praktický význam této v naší vědecké produkce zcela jedinečné práce je posilován bravurním zvládnutím snahy o všestranné uchopení vizualizace z různých úhlů pohledu, zejména z praktické perspektivy gnozeologické, psychologické, sociologické a pedagogické.

ALES SEKOT

* Vladimír Spousta. 2010. Vizualizace vybraných problémů hraničních pedagogických disciplín. Brno: Masarykova univerzita. 195 s.

Jedinečné výzkumné výstupy edukace romských žáků*

Odborný zájem kolektivu pracovníků katedry sociální pedagogiky MU se dlouhodobě zaměřuje na poznání, pochopení a vysvětlení procesu edukace romských žáků. Že jde o od-

bornou profilaci nanejvýše aktuální, nutněba zvlášť připomínat: Rostoucí problémy vzdělávání romské mládeže, zcela nedostatečná profesní příprava romského dorostu, nezaměstnanost (a nezaměstnatelnost), to je sociálně ekonomické podhoubí vytlačující naši hlavní minoritní skupinu mimo majoritní kulturní proud. Volba výzkumné strategie v této oblasti je přitom výrazně ovlivněna samotnou složitostí zkoumaných jevů v oblasti sociální pedagogiky, především jejich obtížnou kvantifikací. Autorský kolektiv (Lenka Gulová, Ema Štěpařová, Zuzana Buchtová, Radka Pavlíčková) pod vedením doc. Jiřího Němce se tak správně rozhodl pro metodu skupinové interakce ohniskových skupin domácích učitelů, učitelů přípravných tříd a romských pedagogických asistentů, umožňující možnost důvěrného poznání relevantních sociálních jevů. Cílem práce shromažďující díle kvalitativní výzkumy je budovat strategie využitelné pro účinnou edukaci romských žáků na cestě vymanění z „bludného kruhu sociální reprodukce“. Běžně nedokončená školní docházka, neúměrně vysoké zastoupení v programu Zvláštní škola, vysoké procento zameškaných hodin je součástí generačně se opakujícího modelu nevyučení se, nenastoupení na střední školu, nezaměstnanosti a neuplatňování se v sociálních interakcích.

Autoři čtivým esejistickým způsobem ilustrují absenci mravní normy a řádu v konfrontaci s „faktorem romské cí“ stavějící materiál dostatek rodiny vysoko nad hodnotu vzdělání. Za „nekončící reprodukci faktorů“ se tak připomíná nízké vzdělání rodičů, nezaměstnanost a nezaměstnatelnost, nízký ekonomický status rodiny, nestrukturovaný čas, neznalost sémantiky pojmů, rezignaci na úspěch a vzdělání. Zvláště je pak zdůrazněno postavení ženy, která je tradičně připravována na zabezpečení chodu domácnosti a výchovu dětí a nepředpokládá se tedy vzdělaností a profesní příprava. Na mnoha místech text práce reprodukcí výpovědi účastníků ohniskových skupin připomíná zpravidla již od dětství zcela mylné vytváření představ o původu peněz vzdálenou asociaci s dělnou prací. Přitom hodnota peněz, odvozovaná standardně od hodnototvorných aktivit, je dítětem a celým romským etnikem vnímána jako velmi důležitá. Vysoká nezaměstnanost rodičů však přináší zcela myl-

né představy o původu peněz a zdrojích blahobytu či bohatství: „Peníze se nedostávají za odvedenou práci, ale vznikají na poště, kam si pro ně maminky chodí.“ (s. 39) Autoři cestou barvitých výpovědí relevantních ohniskových skupin tak naznačují, jak prostředí zejména romských ghatt plodí odlišné pojetí norem a nepřínášší životadárné vědomí vlastní užitečnosti, důvěry v sama sebe, smysl existence. Vědomí založené na trvalé zodpovědné práci. Zejména proto autorský kolektiv horuje pro poznání a pochození zvyků, tradic a kulturně zakotvených hodnot i pro romskou minoritu na cestě překonávání diskriminace na poli práce.

Tematický blok týkající se edukace romských dětí očima studentů – domácích asistentů je motivován snahou popsat, pochopit a vysvětlit složitost doučování romských žáků v jejich rodinném prostředí. Projekt „Domácí učitel“ pak přinesl nejen poznání daného etnika cestou vlastní zkušenosti, ale i motivaci pomocí potřebným. Přitom jde o mezikulturní setkávání v prostředí silně sníženého důrazu na hodnotu vzdělávání, kdy pro rodiče je mj. spíše nepředstavitelné akceptovat možnost studia svého potomka v některém jiném městě, či dokonce na internátě. To jen umocňuje již tak nízkou aspirační úroveň romských žáků a přináší uhybání před většími životními překážkami směrem k rezignaci a potlačení potřeby „v životě něco dokázat“. K primárním faktorům ovlivňujícím vzdělávání romských žáků v jejich rodinném prostředí patří absence důstojných podnětných podmínek pro učení, přelidnění bytu, absence podpory při vysvětlování učiva a výskyt specifických poruch učení (dyslexie, dysgrafie, nesoustředěnost).

Edukace romských žáků očima pedagogických asistentů je legislativně ukotvena v práci asistentů romského původu se specifickým postavením především v přípravných třídách. Hlavní činností je zde pomoc při přípravě učiva ve školním prostředí, podpora pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti, pomoc v komunikaci s žáky, při spolupráci s jejich zákonnými zástupci a s romskou komunitou. Trpce se však konstatuje, že na mnoha školách působí asistenti pouze ze základním vzděláním. Přitom stále zůstává nezodpovězená otázka: „Co by mělo být upřednostněno při práci s romskými

žáky? Vzdělání, nebo národnost?“ Tím spíše, že stále platí: Charisma učitelů je zásadní prvek určující úspěch a kredit u romských žáků. K hodnotným zjištěním patří i zkušenost: Je-li navázáno „partnerství“ mezi učitelem a žákem, jsou vytvořeny předpoklady pro lepší výukové strategie. Naopak samostatným a palčivým tématem je problematika tzv. romských škol, zatížených řadou sociálních rizik (okraj společnosti), a úskalí (neadekvátní socializace, nedostatečné pedagogické vedení). Přesvědčivě tak čtenáři zní důležité poselství ukotvené bohatou zkušeností výzkumného kolektivu: „Rom má přesně tolik zkušeností, kolik lidí v jeho bezprostředním okolí ho chválí.“ (s. 94)

Recenzovaná práce prezentuje i stinné stránky práce asistentů pedagoga: Potýkají se s nepřesným vymezením jejich kompetencí, musí se dobře orientovat v rodinném prostředí žáků, citlivě využívat poznatky ze strany rodičů k utváření strategií rozbití „bludného kruhu“ sociální reprodukce sociálního znevýhodnění Romů, kde důraz na získání vzdělání profesní kvalifikace předpokládá i účinnou podporu terénních sociálních pracovníků v koordinaci právě s romskými asistenty na školách. Domínující závěrečné poselství práce tak zní: Romské děti se musejí vzdělávat a připravovat na budoucí povolání v hlavním vzdělávacím proudu. Tím spíše, že tržní společnost prakticky ocení zejména připravenost zaujmout kvalifikované pozice na trhu práce. Je tak vysoce záslužné, že právě kolegové z naší univerzity na katedře sociální pedagogiky Pedagogické fakulty hrají na tomto poli významnou úlohu. Recenzovaná práce nejen svým odborným záberem, ale i čtivou a obsahově přínosnou formou je vítaným příspěvkem do diskusí k interkulturní tématice i nad rámce úzkého zájmu odborné veřejnosti.

A. SEKOT

- * Jiří Němec a kol. (2010). Edukace romských žáků v zrcadle výzkumných šetření. Brno: Masarykova univerzita. 135 s.

Podnětná publikace k problematice subkultur mládeže*

Mládež, jako generační skupina, vrstevnický vztah a specifická socializační kategorie je předmětem badatelského zájmu od nepaměti. Dnes se ve stále diferencovanější populaci silně aktualizuje právě nejednotnost kultury mládeže. Zkušený odborník z Fakulty sociálních studií MU Josef Smolík širokým záběrem vstupuje do této problematiky vymezením subkultury mládeže jako hodnotově ukotveného komplexu chování ve smyslu akceptování či zavrhování určitých norem a životních stylů. Autor odborné knihy vychází z pečlivě formulovaných konceptů (mládež, mládí, vrstevnické skupiny, životní styl, veřejnost, masa, socializace, kultura), když meritorií pojem subkultura chápe jako sdružující princip společných specifických problémů reflektovaných „vlastním pohledem na sociální realitu“ (s. 32). Zde pak jde o specifický životní styl mládeže odrážející dané podmínky života a spojený s určitým image, vystupováním a argotem. Subkultura je tak na rozdíl od hnutí hodnotově a názorově méně konzistentní. Od dominantní kultury se odlišuje zejména v oblasti norem a hodnot, odchylky od konformní většiny pak aktualizují kategorií sociální deviace (to, co nás trápí a zneklidňuje). Přitom k rizikovým formám chování subkultur mládeže patří zneužívání návykových látek, zdraví ohrožující sexuální praktiky a nežádoucí zásahy do psychosociálního vývoje. Konkrétně pak jde o sociálně patologické jevy, v jejichž rámci bývají nejvýznamnější zastoupeny kriminalita, alkoholismus, narkomanie, sexuální promiskuita, politický extremismus, sebevražednost, vandalismus, agresivita a sebepoškození.

Na základě analýz relevantních teorií autor shrnuje, že subkultury mládeže plní ve společnosti řadu funkcí, přičemž za klíčové lze považovat specifické nestandardní formy socializace, vytváření platformy pro určité formy zájmové činnosti a praktikování nových vzorců chování. Zároveň však jde o možný zdroj problémů (kriminalita, rasové bouře). V zásadě pak jsou subkultury mládeže určitou reflexí míry demokracie a svobody ve společnosti.